

La memòria popular: El llegat d'Anton Nofrarias, el «Gravat Crosta»

«La història dels pobles no la fan només els polítics, els artistes i esportistes famosos, o les celebritats de casa bona»

Coincidint amb la diada del darrer Sant Jordi celebrat sense restriccions ni confinaments, l'abril del 2019 es va presentar a Vic el llibre de Cristina Masramon i Antoni Anguera *La quotidianitat del 'Gravat Crosta'*. (Fons Antoni Nofrarias Bassols), editat per L'Enfadós i l'Ajuntament de Vic. El volum, molt consistent i ben maquetat, mostra més d'un centenar de fotografies de l'època realitzades pel popular bohemí vigatà, conegut amb el sobrenom de Gravat Crosta, nascut el 20 febrer de 1890 i mort el 22 d'agost de 1973. A més de les imatges, el llibre també narra amb tota mena de detalls la biografia d'un fotògraf, que també era aquarel·lista, a partir de la visió d'una vintena de testimonis que van arribar a conèixer-lo.

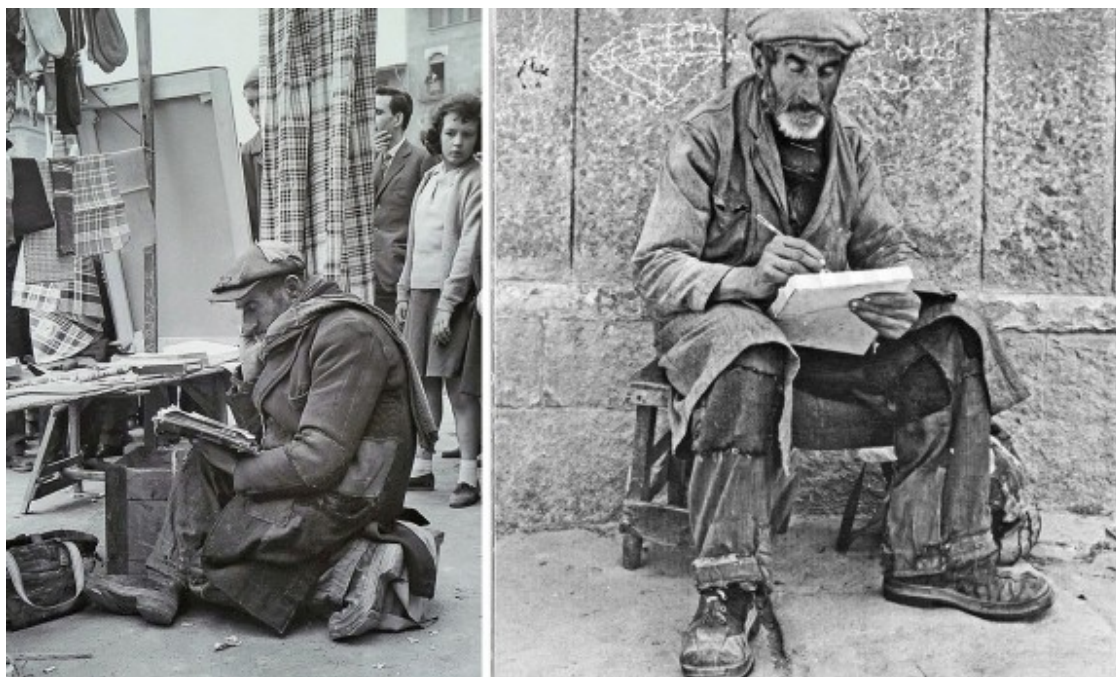
En totes les poblacions hi ha personatges populars -vius o morts- que, malgrat la seva fama local, no acostumen a figurar en els llibres d'història i desapareixen per llei natural quan moren, o quan moren els seus coetanis. Tots tenim les nostres pròpies imatges del passat viscut enregistrades a la memòria de l'ordinador cerebral, amb les persones que més ens han cridat l'atenció, pel motiu que sigui.

En el meu cas, a més del Gravat Crosta (probablement el més destacat), entre els personatges populars, tots heterodoxos i amb un punt de bohemis, que de petit veia caminar pels carrers de Vic citaria a la Remei (la Pinxa), una dona molt alta que sempre vestia de negre, es rentava a la font del carrer de Sant Just, i era veïna del Gravat. O la Saio, venedora cega de cupons, que parava al centre geomètric de la Plaça. I en Roca "borratxo", que proclamava a la terrassa del Cafè Nou que "els pobres s'haurien de morir tots perquè així els rics haurien de treballar".

També hi havia la Pauleta, que rifava mantes davant de cal Cigronaire. I Santiago Oncins (amb el seu fidel gosset Murrunguín), un antic ferroviari que també venia quincalla, un anarquista pacífic i solitari que es va anar consumint en la tristesa des que els franquistes van torturar i assassinar la seva companya a la presó de Valladolid. Em ve al record la Vella Caliquenya, que vivia al Call Nou amb quinze gats i recollia cartrons pel carrer. O la manyana Morell; en Ton Dinarès, un parent llunyà que es va passar mitja vida tocant el violí a l'orquestra d'un vaixell que feia el trajecte Barcelona-L'Havana, i a qui van acomiadar per culpa de la implantació de la gramola.

Tinc una especial predilecció pel bon amic i mestre de la vida Toni Abella Portusach, El Tendre (filòsof, poeta, forjador, humorista i drapaire). I mossèn Passi-ho-bé, astrònom, meteoròleg i ciutadà exemplar. I Jordi Ralló, comunista crític, jugador d'escacs i empleat de banca que, malgrat la seva evident capacitat intel·lectual, mai no va voler pujar de categoria a l'empresa. La Rossita del Cafè Vic, i totes les "Laures" que han aterrat i sobreviscut a la Ciutat dels Sants. El mosso dels encàrrecs Dani Prats, comediant del carrer de Gurb que durant anys i panys va fer xalar de valent els veïns del barri en les representacions de la Companyia Carquinyoli quan arribaven les festes de Sant Albert. O els savis del Mobe, el Pessic Pessigaina, els tertulians de Ca l'Intel·ligent, i una interminable llista. Un dels últims que ens va deixar va ser Jaume Guix, el rei de les pallassades al carrer. Avui segurament també podríem trobar personatges singulars, com el popular Falomí, traspassat fa pocs anys; però molts probablement passen desapercebuts barrejats enmig de la

diversitat ètnica i la varietat de vestuaris i tipologies.

Gravat Crosta. Esquerra, foto de Xesco Jiménez / Dreta,. Selfie d'Antoni Nofrarias (Arxiu Municipal de Vic)

Però tal com he escrit més amunt, el primer personatge que de petit em va despertar la curiositat, perquè el veia diferent de la resta de mortals, va ser l'Anton Nofrarias, el Gravat Crosta. Si per esbossar el retrat d'un personatge popular fan falta moltes visions parcials a l'hora de resoldre el trencaclosques de la seva figura real, puc dir que, durant una època, al Gravat el veia gairebé cada dia, tot anant a l'escola de les Beates. Ell vivia al número 19 del carrer de Sant Miquel dels Sants (abans carrer de Sant Hipòlit). Jo havia entrat a casa seva amb el meu avi Josep Pou, un carlí que tenia una botiga de roba la Plaça Major, a la cantonada amb el Carrer Estret de Sant Cristòfol. En el seu habitatge, ple d'objectes estrambòtics, hi regnava el desordre. Tanmateix, aquest home era un referent a la ciutat i tothom n'explicava facècies, algunes d'autèntiques i d'altres inventades. Però va arribar a tenir la seva llegenda pròpia.

Els dissabtes, el dia de mercat per excel·lència, acostumava a situar-se a sota la cúpula del balcó de l'Ajuntament. Allà hi venia trossos de tela, mocadors de farcell o alguna bufanda que li deixava el meu avi Pou en dipòsit. Però el seu objectiu no era vendre, perquè sovint s'emprenyava si algú li volia comprar un metre de franel·la. Ocupava aquell espai perquè per ell era la millor talaia per observar i mirar la plaça, que sovint dibuixava al carbó. De vegades, fins i tot, dibuixava un imaginari correbou situat a la sorra de l'àgora vigatana per excel·lència.

Malgrat la uniformitat general del Vic d'aquella època, ell era un esperit lliure, encara que malhumorat i una mica malcarat. Es podria dir que era un bohemí solitari i un excèntric que anava al seu pedal. La veu popular deia que dominava molts idiomes, entre ells el francès, el rus i l'alemany, tot i que el meu avi m'havia explicat que els seus coneixements d'aquestes llengües eren molt limitats i testimonials. Sigui com sigui, de vegades l'avisaven per fer de guia turístic quan venia algun estranger a visitar la ciutat; en aquestes ocasions, però, li feien retallar la barba i vestir-se amb roba neta.

Quan jo tenia deu anys, sota la tutela dels estudiants de capellà del Seminari, les tardes d'estiu, amb una colla de marrecs fèiem excursions quotidianes a les fonts dels voltants de la ciutat (la font de la Talaia, la del Pi, la dels Frares i la del Bruguer) i a la roureda d'El Cantarell. En aquest preciós bosc sovint hi trobàvem el Gravat Crosta, assegut sota un roure, vestit amb la seva eterna gavardina encara que fes calor, llegint amb una lupa estranys pergamins o llibres vells.

Molt aficionat a la fotografia, tenia alguna anècdota espectacular, com la que diuen que va protagonitzar a finals dels anys 40, amb motiu de la visita que Franco va fer a la ciutat. Es veu que es va enfilair dalt d'una escala de fusta a la Plaça de la Catedral, per tenir una millor visió del seguici oficial. Però en el moment de tirar la foto, en accionar el dispositiu del flaix provocat pel magnesi, es va produir una gran fumera que va alertar tots els serveis de seguretat que es cuidaven de la seguretat del Caudillo i els seus acompanyants. La intercessió de les autoritats locals li van evitar la garjola.

Gravat Crosta al Parc Jaume Balmes. Foto: Antoni Nofrarias (Arxiu Municipal de Vic)

Poc abans de morir, Anton Nofrarias va concedir una entrevista als estudiants de l'Institut Jaume Callís que editaven la revista Catacrec, uns quants fulls ciclostilats a la Casa Sacerdotal que es publicava sota l'empara dels escoltes i la responsabilitat de Demetri Lagunas. No sé si és veritat o no, però també asseguren que els seus darrers dies els va passar a les Germanetes de la Caritat i que les monges havien de batallar de valent per aconseguir que aquell estrambòtic personatge accedís a dutxar-se.

Per sorpresa de molts vigatans, tres anys abans de la publicació del llibre *La quotidianitat del 'Gravat Crosta'* de Cristina Masramon i Antoni Anguera, l'any 2017 el periodista Miquel Erra va

publicar un extens reportatge a *El 9 Nou* on explicava el "descobriment" per part de la família Aymerich de bona part del llegat personal d'Anton Nofrarias, amuntegat durant anys a les golfes d'una masia de Calldetenes. Quan semblava que el pas del temps havia esbandit de la memòria la figura d'Anton Nofrarias, el llegat del Gravat aparegut rescatava de l'oblit un bocí d'un valor incalculable de la memòria popular.

El relat d'Erra a *El 9 Nou* arrancava quan Antoni Nofrarias va morir, l'any 1973, i Jaume Aymerich, propietari del pis on vivia el Gravat al carrer de Sant Miquel dels Sants, "va empaquetar les seves pertinences i va demanar al seu germà, Francesc Aymerich, que ho cremés tot a la bòbila de l'empresa de ceràmica per a la construcció que regentava a Santa Eugènia. Al germà, però li va saber greu desempallegar-se de tot aquell material i va decidir entaforar-ho a les golfes de l'Aymerich, la imponent casa pairal on la família té documentades 32 generacions, al terme de Calldetenes. I allà es va quedar, oblidat, compartint espai amb tota mena de trastos i antigalles; fins que fa tres o quatre anys, l'actual jove de la casa, Nati Bardolet - casada amb Josep M. Aymerich, fill de Francesc Aymerich-, que s'acabava de jubilar com a mestra de l'escola l'Andersen, va decidir abordar el que semblava impossible: posar ordre a les golfes".

Entre les pertinences d'Anton Nofrarias hi havia llibretes i quaderns (des de medicina natural fins a exercicis d'idiomes o rutes de viatges), correspondència (amb alguns ministres de l'època), cartes d'amor, bibliografia, peces d'ebenisteria, fotografies, aquarel·les i dibuixos.

El fotògraf Antoni Anguera, que era veí de Nofrarias, va comptabilitzar prop de 700 plaques i un centenar de rodets de negatius. A més de moltes imatges històriques de Vic, n'hi havien de ciutats com Barcelona, Reus, Màlaga o, fins i tot, París, a més de retrats familiars i de grups. En el llibre *La quotidianitat del 'Gravat Crosta'* hi apareix una selecció d'imatges relacionades amb escenes d'oci a les terrasses dels bars, activitats de la pagesia, trobades de veïns, campaments, curses de braus, celebracions religioses, el món del ciclisme, retrats familiars, paisatges urbans i espais de la ciutat, monuments, activitat a l'escorxador, treballadors i paletes en plena acció, grups de nens, excursions, audicions de sardanes, paisatges nevats, pintors de paisatges, carnisseries mòbils, parades de fruites, terrissaires, mercats de porcs, fires i festes, tradicions, escoles públiques, construcció del Parc Balmes, gegants i capgrossos, efemèrides i celebracions, jocs de carrer, activitats lúdiques, mercantilització al camp, ambients ramaders, teuleries..., i un bon nombre de selfies on apareix Nofrarias .

Toni Anguera i Cristina Masramon. Foto: Toni Coromina

Poc després de la troballa, Antoni Anguera, amb la complicitat dels propietaris, va convidar a passar per les golfes de l'Aymerich a l'alcaldesa de Vic, Anna Erra; la regidora de Cultura, Susagna Roura; la ninotaire Pilarín Bayés; o l'arxiver Francesc de Rocafiguera. Anguera aleshores estava convençut que tot plegat mereixia una acurada catalogació i una futurible exposició, tant de l'obra pictòrica com fotogràfica de Nofrarias.

Segons explica Erra, que posteriorment va publicar un nou reportatge a *El 9 Nou* coincidint amb la publicació del llibre, una de les grans passions de Nofrarias era el dibuix. "Amb llapis, carbó o aquarel·les, els seus treballs d'estil realista són, igual que les fotografies, un bon testimoni documental del patrimoni i el paisatge de la Plana de Vic de mitjans del segle XX. Els carrers de Vic; diferents castells de la rodalia, com els de Sant Llorenç, Saladeures i Orís; el claustre de Lluçà; infinitat de cases de pagès, o alguns racons del Pirineu eren font d'inspiració per ell, que puntualment també dibuixava el cos humà". La il·lustradora vigatana Pilarín Bayés, que havia conegut el personatge i que va poder visitar el llegat del Gravat Costa que es conserva a la masia de l'Aymerich, va declarar que "algunes de les seves obres són un encant", sobretot els treballs fets amb aquarel·la, que "tractava amb molta frescor". També destacava el domini de la perspectiva, qualitat que, segons ella, li hauria dotat el seu ofici d'ebenista".

Si el retrat del Gravat Crosta era, fins fa poc, un trencaclosques que s'anava desdibuixant amb el pas dels dies, el llibre d'Anguera i Masramon, ajuden a reconstruir una biografia que durant anys estava farcida de suposicions i llegendes. Així hem pogut saber que el seu avi i el seu pare tenien l'ofici de soguers (fabricants de cordes i sogues); que tenia una germana i una

neboda; que va viure a Barcelona fins al 1920, on havia treballat en un taller d'ebenisteria. Que, segons explicava el mateix Nofrarias, havia passat temporada a la marina britànica viatjant per Àsia, Amèrica i altres països.

De els cartes trobades a l'Aymerich, es desprèn que havia estat enamorat d'algunes dones, com la Catalina, l'Anita i la Teresa. O que va tenir un gran desengany amorós amb la lleidatana Maria Bertran. També se sap que quan va venir a Vic va treballar la fusta en un taller de carruatges al taller Galobardes de talles i cornucòpies.

En una etapa posterior, quan va començar a cultivar la seva típica imatge de *clochard* mal afaitat i amb una gavardina apedaçada, s'anava a rentar i a afaitar a la font del carrer Sant Just, on també acudia la seva veïna Remei (la Pinxa). Li agradava anar a llegir llibres i pergamins al Parc Balmes, al Passeig, o a les biblioteques públiques, sobretot a la de la Plaça Bisbe Oliba, ja desapareguda.

Tal com ja s'ha apuntat més amunt, els dies de mercat instal·lava la seva parada de roba a sota la cúpula de l'Ajuntament, a la Plaça Major, on alternava la venda de mocadors farcells, trossos de roba i mitjons de llana, amb el dibuix al carbó i l'aquarel·la. Però també acostumava a muntar la parada a altres poblacions, com Manlleu, Torelló i Puigcerdà.

Imatge inèdita del Gravat Crosta a Manlleu, el 1953. Foto: Pere Macià i Casacuberta.

Gran aficionat a les excursions i a fer viatges per la zona de les Guillerries, anava molt sovint a Vilanova de Sau i, especialment, a Sant Romà de Sau, on s'instal·lava durant 15 dies a les golfes de la casa del rector, on convivia amb el capellà i amb la majordoma. De fet, el món de la pagesia li servia per inspirar-se a l'hora de pintar, com les masies de Planes Bones o la Casa Nova de l'Isern, a prop de Vic, que va traslladar a la tela o al cartró. Mentrestant, per subsistir acostumava a rebre l'ajuda dels pagesos que li donaven menjar, però també les fruites sobrants que li regalaven a les parades del mercat, com les de la fruiteria Rosés.

A través del material trobat s'ha sabut que pintava sobre qualsevol suport material, des de caixes de cartró, cartells de propaganda o de festes majors. Els seus dietaris estan plens d'anotacions de viatges, d'estades en diversos indrets i rutes per la muntanya. Altres quaderns contenen esbossos de portes, mobles i cadires que dibuixava a Barcelona quan feia d'ebenista. O d'exercicis d'anglès, resums de llibres, apunts gramaticals del francès, l'anglès i el rus. Entre les seves pertinences també es va trobar un centenar de llibres, de poesia i prosa, d'autors com Verdaguer, Alexandre Dumas, o Jules Verne, molts d'ells guixats i amb anotacions manuscrites.

Veient la varietat i interès del llegat del Gravat Crosta, paradigma material de la memòria popular, la ciutat de Vic, a través del seu Ajuntament, té un deute pendent amb aquest home, com a representant de tants i tants personatges anònims que probablement quedaran en l'oblit. La història dels pobles no la fan només els polítics, els grans homes, els artistes i esportistes famosos, els mecenes adinerats o les celebritats de casa abona. La història dels pobles és la suma de tot plegat, sense obviar personatges com el Gravat. Potser seria demanar massa que la Sala de la Columna acollís un retrat pictòric d'Anton Nofrarias situat enmig de la Galeria de Vigatans il·lustres. No ho sé, a mi m'agradaria. Mentrestant, penso que, tal com proposava fa tres anys Antoni Anguera, l'Ajuntament hauria d'impulsar una exposició amb cara i ulls, on tothom pugui contemplar les seves fotografies i una selecció d'aquarel·les i dibuixos, a més d'uns panells explicatius de la seva trajectòria biogràfica i una mostra de quaderns i objectes relacionats amb la seva vida. S'ho mereix i ens ho mereixem.